

Cilvēks, ekonomija un valsts GLOSĀRIJS

Glosārijs — reti lietotu, grūti saprotamu vārdu skaidrojums vai tulkojums, kas parasti mazas vārdnīca veidā pievienots grāmatai vai rokrakstam.

Glosārija pamatvariants:

atsacīšanās (atturēšanās, atteikšanās u. tml.). – indivīda subjektīvi ietonēta rīcība neizmantot (nepatērēt, nelietot u.tml.) kādu šobrīd pieejamu un tīkamu labumu, bet tā kapacitāti ieguldīt kāda cita subjektīvi vērtīgāka nākotnes labuma ražošanā.

Atturēšanās no patērēšanas un šis piepūles veids jātransformē no vajadzību *tiešas* apmierināšanas labumu ražošanas uz kapitālpreču ražošanu.

derīgums -- konkrētas lietas ranga skaitliskais rādītājs, ko nosaka vērtējošais indivīds no sava subjektīvā viedokļa. Derīgums nav atsevišķai lietai iekšēji piemītošs būtisks lielums, kas lietojams mērīšanas procesā.

ekonomija – 1. racionāla materiālo vērtību, naudas līdzekļu u.c. izmantošana; šīs darbības rezultāts. 2. **politiskā ekonomija** – vispārīga zinātne (vai teorija) par materiālo vērtību ražošanu un sadali.

ekonomika – 1. tautsaimniecība. 2.ražošanas un sadales attiecību kopums.

3.ekonomikas zinātne – zinātnes nozare, kas pētī ražošanas, sadales, maiņas un patēriņa likumsakarības. 3. ekonomika (economics)– cilvēka rīcība preču un pakalpojumu pirkšanas un pārdošanas jomā (V.A. Lauriņš).

indivīdam vajadzīgais produkts —gala produkts, kuru patērējot / lietojot / nolietojot / izmantojot u.tml. viņš *apmierina kādu* savu vajadzību.

inflācija – 1. cenu kāpums. 2. Naudas piedāvājuma kāpums, bez tā sasaistes ar metāla naudu. – Inflācija nav brīvā tirgus apdraudējums.

kapitāla patērētājs – persona, kas labumu uzkrāšanas, kapitāla struktūras saglabāšanas un produkcijas līmeņa uzturēšanas vietā izvēlas *patērēšanu*. Kapitāla patērēšanu nosaka personas *laika preference*

kapitāla uzkrāšana – patēriņa preču patērēšanas ierobežošana

kapitāla veidošana – labumu uzkrāšana uz patēriņa preču tagadnes izlietošanas rēķina

katalaktika – praksioloģijas apakšnozare -- monetārās apmaiņas zinātne.

laika preference – cilvēka apzināta tieksme apmierināt savas vajadzības pēc iespējas agrāk, nekā vēlāk, vēlme baudīt tūdaļ, pretstatā nākotnē gūstamajam baudījumam

patērēšana – prieks, patika, gandarījums u.tml., ko cilvēks gūst savu vajadzību apmierināšanas procesā ar patērējamu labumu. Jebkurās patērēšanas un uzkrājuma savstarpējās *proporcijās*, uzkrājuma daļai vienmēr ir jābūt lielākai par patērējamo labumu daļu

personas psihiskais ienākums – starppersonālā apmaiņā iegūtā labuma vērtība

personas psihiskās izmaksas – viss, no kā darbīgā persona atsakās, veicot apmaiņu

praksioloģija -- zinātne par cilvēka lēmumiem un rīcību ierobežotu resursu pasaulē.

rīcība -- mērķtiecīga vēlmju motivēta uzvedība, kas vērsta uz noteikta gala rezultāta ieguvu nākotnē noteiktā laika periodā. Rīcības īstenošanai nepieciešamas tehnoloģiskās idejas jeb plāns

vērtība – nākotnē gaidītās produkcijas atbilstība indivīda tagadnes vajadzībām, salīdzinājumā ar pašreiz lietošanai/ patērēšanai pieejamo labumu tagadnes vērtību

vienmērīgi rotējoša ekonomija – abstrakts reālās rīcības analīzes palīgīdzeklis -- visu ekonomisko aktivitāšu beigu līdzsvara situācija, kad ekonomiskās aktivitātes atkārtojas arvien pēc viena un tā paša modeļa, kad vērtības, cenas, iedzīvotāju kopskaits, tehnoloģijas, resursi ir konstanti, antreprenieru peļņa un zaudējumi kļūst vienādi ar nulli. Praksē vispār nekad šāda situācija netiek sasniegta.

A

apmaiņa – atsacīšanās no īpašumtiesībām uz labumu X, lai tā vietā iegūtu īpašumtiesības uz labumu Y

apmaiņas objekti – labumi – cilvēka vajadzību apmierināšanai nepieciešamie, bet patlaban *nepietiekamie līdzekļi*; tagadnes labumi vai nākotnes labumi. Labumi ir kapitāla preces, patēriņa preces, darbs un dabas veltes. Bet ne cilvēku labklājības vispārējie apstākļi.

atturēšanās (atsacīšanās, atteikšanās u. tml.). – indivīda subjektīvi ietonēta rīcība neizmantojot (nepatērēt, nelietot u.tml.) kādu šobrīd pieejamu un tīkamu labumu, bet tā kapacitāti ieguldīt kāda cita subjektīvi vērtīgāka nākotnes labuma ražošanā.

Atturēšanās no patērēšanas un šis *piepūles veids jātransformē* no vajadzību *tiešas* apmierināšanas labumu ražošanas uz *kapitāla preču* ražošanu.

B

brīvā vai nedeformētā tirgus preces – labumi, kurus indivīds var iegūt savā īpašumā ka faktorus:

- (1) īpašumtiesības pašam uz sevi un savām darbībām;
- (2) dabas veltes;
- (3) kapitāla preces, patēriņa preces.

brīvās ekonomikas sistēmā iegūstamā īpašuma pirmavoti – īpašumtiesības pašam uz sevi, neizlietoto dabas velšu kā faktoru asignēšana sev (piešķiršana), kapitāla un patēriņa preču ražošana

C

cena – divu patēriņa priekšmetu apmaiņas likme, kas izteikta viena apmaināmā patēriņa priekšmeta nosaukumā

D

***derīgums** –lietojamība, izmantojamība kādā nolūkā

derīgums -- konkrētas lietas *ranga skaitliskais rādītājs*, ko nosaka *vērtējošais indivīds* no sava *subjektīvā* viedokļa. Derīgums *nav* atsevišķai lietai iekšēji piemītošs būtisks lielums, kas lietojams mērīšanas procesā.

E

ekonomija – 1. racionāla materiālo vērtību, naudas līdzekļu u.c. izmantošana; šīs darbības rezultāts. 2. **politiskā ekonomija** – vispārīga zinātne (vai teorija) par materiālo vērtību ražošanu un sadali.

ekonomika – 1. tautsaimniecība. 2.ražošanas un sadales attiecību kopums.

3.ekonomikas zinātne – zinātnes nozare, kas pētī ražošanas, sadales, maiņas un patēriņa likumsakarības. 3. ekonomika (economics)– cilvēka rīcība preču un pakalpojumu pirkšanas un pārdošanas jomā (V.A.Lauriņš).

F
G
H

I

izdevumi. -- Izdevumi, kuri tika veikti *pagātnē*, nopērkot kādu lietu, neattiecas vairs uz šo lietu *tagadnē*, un tādējādi nevar kaut kādā veidā ietekmēt tās vērtību *tagadnē*. (Dažādās cenu teorijās tiek apgalvots, ka preces vērtību nosaka iepriekšējie izdevumi par šo precī)

īpašuma ieguves darbību loģiskā secība jeb metode–

(a) savas patības jeb Es apzināšana;

(a) īpašumtiesību ieguve uz neizlietotām dabas veltēm-faktoriem;

savu kapitāla un/vai patēriņa preču ražošana, izlietošana savām vajadzībām, pārdošana vai apmaiņa pret citiem labumiem, kuri savā laikā iegūti tādā pašā veidā
indivīdu īsteni brīvprātīga darbība – darbība, kuru nekādi netraucē vardarbība vai vardarbības draudi

indivīdu brīvprātīga mijdarbība – brīvprātīga starppersonālā *apmaiņa*. Tā notiek *situācijā*, kad persona A atsakās no kāda sev piederoša labuma par labu personai B, apmaiņā pret kādu šai personai B piederošu labumu, lai to iegūtu persona A. Šādas apmaiņas *būtība* ir *abu personu sakritīgi uzskati par apmaiņas savstarpēju izdevīgumu*, bet *nepieciešamais nosacījums* – (a) abpusējas *zināšanas* par otras puses eksistenci un tās īpašumā esošajiem labumiem un (b) apmaināmo labumu reversīvais jeb apgriezeniskais novērtējums katra apmaiņas līdzdalībnieka vērtību skalā.

indivīdam vajadzīgā lieta (ends)-- *lieta*, kuru patērējot / lietojot / nolietojot / izmantojot u.tml. viņš *apmierina kādu* savu vajadzību.

inflācija – 1. cenu kāpums. 2. Naudas piedāvājuma kāpums, bez tā sasaistes ar metāla naudu. – Inflācija nav brīvā tirgus apdraudējums.

investēšana – kapitāla preču veidošanas rezultātā sasniegtais kapitālpreču ražošanas produktivitātes pieaugumu, kas pārsniedz upurēto *pašreizējo* un *nākotnē* paredzēto patēriņu

J

K

kapitāla veidošana – labumu uzkrāšana uz patēriņa preču tagadnes izlietošanas rēķina.

kapitāla patērētājs – persona, kas labumu uzkrāšanas, kapitāla struktūras saglabāšanas un produkcijas līmeņa uzturēšanas vietā izvēlas *patērēšanu*. Kapitāla patērēšanu nosaka personas *laika preference*

kapitāla uzkrāšana – patēriņa preču patērēšanas ierobežošana

katalaktika – monetārās apmaiņas zinātne.

L

labuma vērtība – labuma subjektīvais *baudījums*, to *patērējot*. Labuma vērtību nosaka indivīda vēlme *tagadnē* šo labumu izlietot tieši vai cerot *nākotnē* šo labumu kādam pārdot tiešai lietošanai. Un nevis tas, kas ar šo labumu noticis iepriekš.

labums – *līdzeklis*, kas apmierina kādu cilvēka vajadzību. Labumi ir ekonomiskās darbības objekti.

laika preference – cilvēka apzināta tieksme apmierināt savas vajadzības pēc iespējas agrāk, nekā vēlāk, vēlme baudīt tūdaļ, pretstatā nākotnē gūstamajam baudījumam

lietas divpusēja vērtība – jebkuras lietas vērtība eksistē tikai vērtējošā indivīda prātā. Divu indivīdu atšķirīgu lietu subjektīvie novērtējumi nekad nav vienādi. Katrs indivīds lietu apmaiņu veic atbilstīgi šo lietu savam subjektīvajam novērtējumam, turklāt iemainīto labumu vērtē daudz augstāk, nekā aizmainīto. Tādējādi katrā apmaiņas procesā vienai lietai ir divpusējs atšķirīgs novērtējums

līdzeklis

Ārējās vides elements, kuru indivīds *spēj* pārveidot tā, lai to varētu lietot gala rezultāta sasniegšanas nolūkā.

*****lietošanas vērtība un apmaiņas vērtība** – Atkarībā no īpašnieka situācijas, labumam vai labuma vienībai var būt vai nu *lietošanas* vērtība vai *apmaiņas* vērtība vai *abas vienlaicīgi*, bet tā vērtība, kura konkrētajā laika brīdī nosaka viņa *rīcību*, ir arī *lielākā*. Katra persona var ražot labumus vai nu savai tiešai lietošanai vai apmaiņai pret citiem sev vēlamiem labumiem. Pirmajā gadījumā *šī persona* pati ir sava produkta *patērētāja*; otrā gadījumā – viņa ražo pakalpojuma *citiem patērētājiem*, t.i., viņa “ražo tirgum”.

M

*** **marginālās vienības likums** -- fundamentāla ekonomikas likumība – jo lielāks ir kādu labumu piedāvājuma kopums, jo zemāks tā marginālais derīgums; jo mazāks ir kādu labumu piedāvājuma kopums, jo augstāks ir tā marginālais derīgums.

Konkrētu izvēļu situācijā indivīds *atsakās* no tās labuma vienības, kurai viņa vērtību skalā ir *viszemākais* marginālais derīgums.

*****monetārās vienības pirktspēja** – Katrā konkrētā sabiedrībā monetārās vienības pirktspēja pastāv atsevišķo labumu cenu virknes formā, ko izsaka labumu vienību nosaukumos. Šī monetārās vienības pirktspēja pastāv kā ļoti liela skaita dažādu tipu labumu cenu rinda.

marginālā derīguma likums – (1) ja vienība pieder darbīgajai personai, tad šīs vienības marginālais derīgums ir vienāds ar pēdējās svarīgākās vajadzības vērtības rangū vai ar to lietošanu/izmantošanu, no kuras varēja atteikties šīs vienības zaudējuma gadījumā; bet (2), ja šī vienība vēl nav darbības personas īpašumā, tad, iegūstot šo vienību savā īpašumā, tās marginālais derīgums ir vienāds ar to darbīgās personas visnozīmīgāk vērtēto vajadzību, kuru ar šo labumu vienību viņa varētu apmierināt.

marginālā derīguma likums – jo ilgāk indivīds turpina *pirkt*, jo zemāka kļūst viņam katras secīgi iegūtās papildvienības marginālais derīgums; jo vairāk naudas viņš *izdod*, jo lielāks kļūst tās atteikšanās marginālais

monetārās vienības pirktspēja -- monetārās vienības spēja pirkt dažādu preču daudzumus. Šodienas naudas marginālais derīgums ir tieši atkarīgs no naudas pirktspējas vakardien.

N

netiešā apmaiņa – apmaiņa, kad indivīds pērk patēriņa priekšmetu nevis *tiešai* vajadzības apmierināšanai vai *ražošanai*, bet apmaiņai pret citu patēriņa priekšmetu, kuru viņš domā patērēt vai izmantot ražošanā

līdzsvara cena – marginālo pircēju un marginālo pārdevēju piedāvājuma un pieprasījuma sarakstu un to krustpunktu novērtējumu vienādības *determinēts robežpunkts*.

naudas laika komponente – Naudas laika komponente ir determinēta ar vakardienas cenu vispārējo sakārtojuma rindu.

nauda – viens no visderīgākajiem labumiem naudas ekonomikā

nauda – priekšmets, kas ieguvis *vispārējas lietošanas statusu* kā netiešās apmaiņas starplīdzeklis

naudas cena – zelta daudzuma vienību dalījums ar labuma vienību skaitu, kas izteikta skaitliskā proporcijā

naudas cenu determinants – *indivīda vērtību skala*, kura tiek pausta indivīda pieprasījuma un piedāvājuma sarakstos.

neatkarība no vardarbības -- neviens nedrīkst piesavināties vai citādi apgrūtināt otras personas īpašumu, lietojot vardarbīgus līdzekļus vai vardarbības draudus; katras personas

nākotnes labumu tagadnes vērtība – darbīgās personas pašreizējo labumu vērtības salīdzinājums ar savu prognozēto labumu prognozēto vērtību.

nehomogēnu labumu apmaiņas marginālā derīguma likums – kāda labuma iemainītās vienības *marginālajam derīgumam indivīda vērtību skalā* ir jābūt lielākam par tās labuma vienības marginālo derīgumu, no kuras indivīds apmaiņas nolūkā atsakās

nākotnes situāciju nenoteiktība – viens no darbīgās personas riska faktoriem – nākotnes situāciju nenoteiktība jeb *nepietiekama prognozējamība*.

nākotnes labumi – prognozētie labumi; tagadējās gaidas baudīt kaut kad nākotnē pieejamos patēriņa labumus. Nākotnes labumi izsaka prasības nākotnes patēriņa precēm. Šīs prasības var attiekties arī uz kapitāla precī, kuru nākotnē transformē patēriņa precēs.

O

P

pārdošana – atteikšanās no kāda labuma tā apmaiņas nolūkā

psihisko ienākumu maksimizācija – Visu cilvēcisko darbību mērķis: apmaiņas rezultātā gūtajam psihiskajam ienākumam jāpārsniedz indivīda psihiskās izmaksas, tādējādi gūstot psihisku peļņu. Katras darbības puses mērķis ir maksimizēt savus ienākumus, apmainoties ar labumiem tik ilgi, kamēr katras puses psihiskais ienākums pārsniedz tās psihiskos izdevumus

personas psihiskais ienākums – starppersonālā apmaiņā iegūtā labuma vērtība

psihiskās izmaksas – viss, no kā darbīgā persona atsakās, veicot apmaiņu

pagātnes konservatīvisms – (a) pagātnes notikumi (fakti) nav maināmi, mainīt var tikai to interpretāciju; (b) pagātnes notikumi un indivīda veiktās darbības zināmā mērā ietekmē viņa šodienas un nākotnes uzvedību, tostarp arī kļūdainās darbības.

prece – darba produkts, kas ražots maiņai. Tirgošanās objekts

preces ražošanas stadija – *faktora radītā produkta* fāze vai pakāpe. Katrā preces ražošanas stadijā darbojas ne mazāk kā viens faktors

preču kapitāls – uzkrāts, akumulēts cilvēka darbs, augsne un laiks. Preču kapitālā akumulētais krājums ir konservatīvs – *lietojot* labi saglabājams *spēks* darbībām nākotnē. Kapitāls tiek transformēts precēs. Katrā ražošanas pakāpē (fāze u.tml.) kapitāls, cilvēkam ar piepūli to lietojot, tiek pakāpeniski un savienoti ar dabas elementiem izlietots/nolietots, tādējādi nodrošinot ražošanas procesa norisi

praksioloģija -- zinātne par cilvēka lēmumiem un rīcību ierobežotu resursu pasaulē.

patēriņa prece -- ražošanas procesa gala iznākums, cilvēka vajadzību apmierināšanas tiešais līdzeklis.

patēriņa preču formas -- Izšķir divas patēriņa preču formas: (a) materiālas dabas (piem. maize), un (b) nemateriālas dabas patēriņa prece (piemēram, draudzība).

patēriņa preces derīgums, lietderība – patēriņa preces *funkcija* – *atbilstība* cilvēka vajadzību apmierināšanas prasībām un *spēja* šīs vajadzības apmierināt. Visas vērtības ir subjektīvas un tādēļ ne vērtība, ne lietderība nav izmērāmas.

personas rīcība – noteiktu gaidu rezultāts.

personas rīcības plāns – indivīda rīcību paredzējums, kas bāzēts uz viņa vajadzību ranžējumu un pieņēmumiem, uz viņa zināšanām par to, kā sasniegt paša izvēlētos gala rezultātus. Katra persona ir pastāvīgi iesaistījies *plānošanā*. --Apmaiņas sistēma koordinē indivīdu plānus, apmierinot *abas* apmainītāju puses.

Apmaiņas fenomenus monetārajā ekonomikā determinē *cenās, gala rezultāts, izdevumi* utt.

patēriņa preču savstarpējo attiecību likums. – Jo vairāk kādam noteiktam labumam ir substitūti, kuri indivīdam dabūjami apmaiņā, jo šī labuma pieprasījuma saraksti kļūst elastīgāki. Bet no labuma definīcijas seko, ka divi labumu nav viens otra perfekti substitūti, jo tiklīdz kā patērētājs uzskata divus labumus par pilnīgi identiskiem, tie kļūst, atbilstīgi definīcijai, par vienu labumu. Bet no otras puses, visi patēriņa labumi ir viens otra *parciālie* substitūti.

pirkšanas-pārdošanas pamatlikums – Katrs pārdevējs tiecas pārdot savu preci par iespējami augstāku naudas cenu, bet katrs pārdevējs -- maksāt par preci iespējami zemāku naudas cenu

pirkspēja – jebkura labumu krājuma pirkspēja ir vienāda ar to naudas summu, par kuru šo labumu krājumu tirgū var nopirkt. Jebkura labuma kvantuma vienības pirkspēja ir vienāda ar tās naudas cenu.

praksioloģijas un ekonomikas likumi ir, piemēram, rīcības fakta likums, vērtību subjektivitāte, likums par līdzekļu lietošanu (lai sasniegtu vislietderīgāko gala rezultātu), laika preferences likums, marginālā derīguma pazemināšanās likums u.c.

preces tirgus cena – preces nākotnē gaidīto rentes ienākumu vai rentes cenu summas pašreizējā vērtība

psihiskā peļņa – psihiskā ienākuma pārsvars pār psihisko izdevumu.

preces cena. – Preces cenu nosaka tās tirgus pieprasījuma saraksts; bet tie, savukārt, ir atkarīgi no indivīdu pieprasījumu sarakstiem; indivīdu pieprasījumu saraksti, savukārt, ir determinēti ar labuma vienību ranžējumu indivīdu vērtību skalās un naudas vienībās, ko indivīdi paredzējuši dažādiem alternatīviem izlietojumiem;

psihiskā superpārpilnība – spējīgāko pārdevēju un pircēju abpusējais ieguvums apmaiņā – subjektīvais gandarījums

R

ražošanas procesa struktūras saglabāšana – ražošanas kāpināšana, investējot vienā un tai pašā producēšanas pakāpē, arvien augstākas kārtas kapitāla precēs, saglabājot nemainīgu pašreizējo ražošanas procesa struktūru

rīcība -- mērķtiecīga vēlmju motivēta uzvedība, kas vērsta uz noteikta gala rezultāta ieguvu nākotnē noteiktā laika periodā. Rīcības īstenošanai nepieciešamas tehnoloģiskās idejas jeb plāns

S

T

tagadnes labumi –tūdaļ un tieši patērējami labumi

U

uzkrāšana – preču krājuma veidošana, kuras paredzētas patērēšanai nākotnē. Uzkrātās preces kļūst par kapitāla precēm, vēlāk tās pārtop par daudz augstāk vērtētām patēriņa precēm

V

vērtība. – 1. Ekonomikā jēdzienu vērtība lieto ļoti daudzveidīgi. -- Subjektīvā *vērtēšanas* un preferenču izpratnē vērtība ir pretēja tās objektīvam lietojumam *pirktspējas* vai tirgus cenas izpratnē. Subjektīvā izpratnē *novērtēt* nozīmē veikt individuālu preces novērtēšanu vai ranžēšanu indivīda vērtību skalā. Kad prece tiek subjektīvi novērtēta, tad tas nozīmē, ka tā tiek ranžētā attiecībā pret kaut kādu citu precī indivīda vērtību skalā. 2.Nākotnē gaidītās produkcijas atbilstība indivīda *tagadnes vajadzībām*, salīdzinājumā ar pašreiz lietošanai/ patērēšanai pieejamo labumu *tagadnes* vērtību

vienmērīgi rotējoša ekonomija – abstrakts reālās rīcības analīzes palīglīdzeklis -- visu ekonomisko aktivitāšu beigu līdzsvara situācija, kad ekonomiskās aktivitātes atkārtojas arvien pēc viena un tā paša modeļa, kad vērtības, cenas, iedzīvotāju kopskaits, tehnoloģijas, resursi ir konstanti, antreprenieru peļņa un zaudējumi kļūst vienādi ar nulli. Praksē vispār nekad šāda situācija netiek sasniegta.

Z

Ž